

Ж.Ж. Ўрмонов, и.ф.н., доц.,
Солиқ академияси

ТАДБИРКОРЛИККА ҚУЛАЙ ИШБИЛАРМОНЛИК МУҲИТИ ТАШКИЛ ЭТИШДА СОЛИҚ МАЪМУРЧИЛИГИНИНГ ТУТГАН ЎРНИ

В статье рассмотрены основные макроэкономические показатели как развития малого бизнеса и частного предпринимательства, доля малого бизнеса и частного предпринимательства в формировании ВВП республики, основные нововведения в налоговой и бюджетной политике на 2015 год установленных в законодательных актах, изменения налогообложения субъектов малого бизнеса, снижение налогового бремени, действующие налоговые льготы и преференции по стимулированию предпринимательства и улучшению делового климата.

The article discusses the main macroeconomic indicators as small business development and entrepreneurship, the share of small business and private entrepreneurship in the formation of the country GDP, major innovations in the tax and budget policy for 2015 set out in legislation, changes in the taxation of small businesses, reducing the tax burden, the tax benefits and incentives to stimulate entrepreneurship and improve business climate.

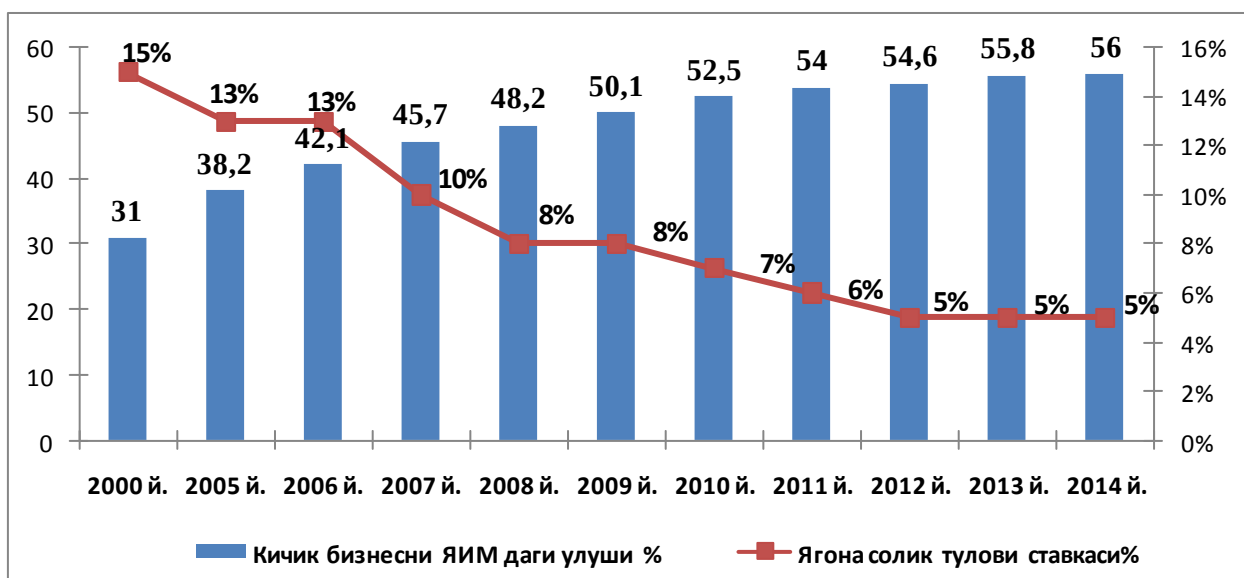
Калитли сўзлар: солиқ сиёсати, солиқ маъмурчилиги, солиқ тизими, солиқ юки, солиқ қонунчилиги, солиқ имтиёзлари ва преференциялар, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик, якка тартибдаги тадбиркор, оилавий корхона, қулай ишбилармонлик муҳити, электрон рақамли имзо, молиявий ҳисобот, ягона солиқ тўлови.

Мамлакатимизда иқтисодиётни модернизация қилиш шароитида барқарор иқтисодий ўсишни таъминлаш, бюджет солиқ сиёсатини такомиллаштириш, қулай ишбилармонлик муҳитини яратиш, тадбиркорликка кўпроқ эркинлик бериш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш йўлидаги тўсиқ ва ғовларни бартараф этиш, уларнинг фаолиятини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш ҳамда солиқлар орқали рағбатлантириш муҳим устувор вазифалардан биридир.

Президентимиз И.А. Каримов таъкидлаганидек: иқтисодий ривожлантириш дастурининг устувор вазифаларидан бири - таркибий қайта ўзгартиришларни кенгайтириш ҳисобига иқтисодиётнинг рақобатбардошлигини янада ошириш, саноатнинг етакчи тармоқларини модернизациялаш ва фаол диверсификациялаш, ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этиш, макроиқтисодий барқарорликни мустаҳкамлаш, шунингдек, хусусий мулк ва хусусий тадбиркорликни ривожлантиришга тўлиқ эркинлик бериш, бу борадаги барча тўсиқлар ва чеклашларни бартараф этиш бўйича тегишли чора-тадбирларни амалга ошириш ҳисобланади [1].

Маълумки, кичик бизнес субъектларига солиқ юкини камайтириш ва солиқларнинг рағбатлантирувчи ролини ошириш ва тадбиркорликни

ривожлантириш бўйича кенг қўламли ишлар олиб борилиши натижасида, ягона солиқ тўлови ставкасининг 2005 йилдаги 13 фоиздан[2] 6 фоизга пасайтирилиши, 2014 йилдан саноат корхоналари учун 5 фоизга ва 2015 йилдан қурилиш корхоналарига 5 фоизга ёки 2,5 баробардан ортиқ камайтирилиши кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик ривожини учун катта имкониятлар берди. Бунинг натижасида 2000 йилда мамлакатимиз ялпи ички маҳсулотига кичик бизнес субъектлари улуши 31 фоизни ташкил этган бўлса, 2014 йил якуни билан бу кўрсаткич 56 фоизни ташкил этди[1].

1-расм. Кичик бизнес ва тадбиркорликни ЯИМ даги улуши ва ягона солиқ тўлови ставкасининг ўзгариш динамикаси [3-6].

Президентимизнинг 2012 йил 16 июлдаги “Статистик, солиқ, молиявий ҳисоботларни, лицензияланадиган фаолият турларини ва рухсат бериш тартиб-таомилларини тубдан қисқартириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4453-сонли фармони асосан 2013 йилнинг 1 январидан бошлаб, солиқ ҳисоботлари йирик корхоналарга **2,3 мартага** ва кичик корхоналарга **1,7 мартага** қисқартирилди[7].

Тадбиркорлик субъектларини ҳуқуқларининг устуворлиги ҳақидаги принцип жорий этилди. Фақат 2013 йилнинг ўзида рухсат беришга оид 80 дан ортиқ тартиб-таомил, лицензияланадиган фаолият турларининг 15 таси, 65 турдаги статистик ҳисоботлар, 23 турдаги ҳисоботларни тақдим этиш муддатлари қисқартирилди, 22 турдаги интерфаол солиқ хизмати жорий этилиб, зарур рухсатномалар бериш муддати 2 марта ва мазкур жараёнлар учун харажатлар қиймати 5 марта қисқартирилди[8].

Ишбилармонлик муҳитини янада такомиллаштириш, максимал даражада қулай инвестиция иқлимини яратиш мақсадида, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2014 йил 7 апрелдаги “Ўзбекистон Республикасида инвестиция иқлими ва ишбилармонлик муҳитини янада такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги **ПФ-4609-сонли** фармони асосан қуйидагилар белгиланди:

- **2014-2015 йилларда** Инвестиция иқлими ва ишбилармонлик муҳитини янада яхшилаш, тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришни рағбатлантириш самарадорлигини оширишга оид кўшимча чора-тадбирлар дастури тасдиқланди.

- **2014 йил 1 июндан** давлат ва хўжалик бошқаруви органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг расмий веб-сайтларида чоп этилмаган уларнинг тадбиркорлик субъектлари билан ўзаро муносабатлар масалаларини тартибга соладиган меъёрий-ҳуқуқий ва бошқа ҳужжатлари талабларини бузиш ҳолатлари учун тадбиркорлик субъектларига жавобгарлик чоралари қўллаш таъқиқланади;

- тадбиркорлик субъектларига юридик жавобгарликнинг янги чораларини белгилловчи меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар улар расман чоп этилган фурсатдан бошлаб, **уч ойдан олдин** бўлмаган муддатда кучга киритилади;

- солиқларни ва бошқа мажбурий тўловларни ўз вақтида тўлайдиган, шунингдек, ишлаб чиқаришнинг барқарор ўсиш суръатлари ва рентабеллигини таъминловчи кичик тадбиркорлик субъектларининг молиявий-хўжалик фаолиятини солиқ текширувидан ўтказишга қўлланилган мораторий **2017 йил 1 январгача** бўлган муддатгача узайтирилди;

- Ўзбекистон Республикаси Марказий банки, тижорат банклари кичик тадбиркорлик субъектлари томонидан Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджетига уларнинг ҳисобварақларидан солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлашда банklar хизматлари учун тўловлар ундириш амалиёти бекор қилинди.

Шунингдек, фармонга кўра қуйидаги тартиблар белгиланди:

-хўжалик юритувчи субъектларнинг солиқ, молиявий ҳисоботларни тақдим этмаслик ва уларни кўрсатилган манзилда йўқлиги ҳолатларида уларнинг тижорат банкларидаги ҳисобварақлари бўйича операцияларни тўхтатиб туриш давлат солиқ хизмати органлари томонидан фақат суднинг тегишли қарори асосида амалга оширилади;

-**2014 йилнинг иккинчи чораги** учун солиқ солишдан бошлаб, янгидан ташкил этилган кичик тадбиркорлик субъектлари (чакана савдо ташкилотларидан ташқари) қурилиши якунланган объектни қабул қилиш ҳужжати тасдиқланганидан кейин 6 ой давомида, бироқ уларнинг давлат рўйхатидан ўтганидан сўнг бир йилдан кўп бўлмаган даврда, ягона солиқ тўлови ва ягона ижтимоий тўловни, ушбу тўловларнинг тасдиқланган энг кам миқдорларини ҳисобга олмаган ҳолда, амалда бажарилган иш ҳажмларидан келиб чиқиб тўлайдилар;

-**2015 йил 1 январдан** бошлаб, кичик тадбиркорлик субъектлари статистика ҳисоботларини йилда бир маротаба тақдим этадилар, бунда статистика органлари ҳар чоракда фаолиятнинг тегишли йўналишлари ва соҳалари бўйича танланма асосдаги ўрганишларни ўтказиб борадилар;

-**2014 йил 1 июлдан** бошлаб кўп меҳнат талаб қиладиган айрим тармоқлар, қурилиш материаллари саноати, энгил саноат, озиқ-овқат саноати кичик корхоналарида ходимларнинг чекланган сони йилига ўрта ҳисобда амалдаги **100 нафардан 200 нафарга** оширилди (2-расм).

2014 йилнинг 1 июлидан бошлаб кичик корхоналарда ходимларнинг чекланган сони йилига ўрта ҳисобда амалдагидан икки бараварга ошириладиган тармоқлар рўйхати		
Тармоқлар	Амалдаги ходимларнинг чекланган сони	Фармонда белгиланган ходимларнинг чекланган сони
Қурилиш материаллари саноати	100	200
Енгил саноат	100	200
Озиқ-овқат саноати	100	200

2-расм. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2014 йил 7 апрелдаги ПФ-4609 асосан кичик тадбиркорлик субъектларида чекланган ходимларнинг оширилиши

Илгари кичик тадбиркорлик субъектлари ҳисобварақларидан солиқ ва бошқа мажбурий тўловларни Давлат бюджетига тўлаганда, улардан ушбу тўланган суммадан маълум миқдорда (*ўртача 0,5 фоиз*) банк хизматлари учун ҳақ ундирилган бўлса, мазкур фармон билан кичик тадбиркорлик субъектлари учун банк хизматларига тўлов ундириш амалиёти бекор қилинди. Бу эса кичик тадбиркорлик субъектларининг харажатларини тежаш имкониятини яратади.

Шунингдек, 2014-2015 йилларга тасдиқланган дастурга асосан, жорий йилнинг 2-чорагида электрон рақамли имзо калити сертификатининг амал қилиш муддатини 12 ойдан 24 ойгача узайтиришни назарда тутувчи амалдаги қонунчиликка ўзгартириш киритилиши белгилаб қўйилди [9].

3-расм. Электрон рақамли имзо калити сертификатининг афзалликлари[9].

Таҳлилларга кўра, республика бўйича 2013 йилда интерактив хизматлардан фойдаланиш учун солиқ тўловчи юридик шахсларнинг 224 594 тасига электрон рақамли имзолар берилган бўлиб, 2007 йилга нисбатан 18,3 маротабага кўпайган. Шунингдек, солиқ ва молиявий ҳисоботларни электрон кўринишда тақдим этган корхоналар сони 2013 йилда 2007 йилга нисбатан 26,0 маротабага ошишига эришилган ва 2013 йил якуни бўйича 91,0 фоиз солиқ тўловчилар томонидан ҳисоботлар электрон кўринишда тақдим этилган. Албатта, 2014 йилда бу кўрсаткични 100 фоизга етказиш долзарб масалалардан биридир[2].

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2014 йил 15 апрелдаги «Тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш ва давлат хизматларини кўрсатиш билан боғлиқ тартиботларни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги **ПҚ-2164-сонли** қарори билан тадбиркорлик субъектлари учун қулай шарт-шароитлар яратишга қаратилган бир қатор меъёрлар жорий этилиши белгиланди [3].

Хусусан, қарорга асосан **2014 йил 1 июндан бошлаб**, тадбиркорлик фаолияти соҳасидаги лицензияланадиган фаолиятнинг ва рухсат этиш характериға эға ҳужжатларнинг алоҳида турларини бекор қилиш, фаолиятнинг лицензияланадиган турларини ва рухсат этиш характериға эға тартиботларни расмийлаштиришнинг муддатлари ва йиғимлари миқдорларини қисқартириш ҳамда рухсат этиш характериға эға ҳужжат ва лицензияларни олиш тартиботларини янада қисқартириш ва соддалаштириш белгилаб қўйилди.

Шунингдек, тегишли органларға 2015 йил 1 январгача бўлган муддатда лицензияланадиган 19 та фаолият турларига «бир дарча» тамойилини жорий этиш, жорий йил охиригача тадбиркорлик субъектлари томонидан лицензия келишувлари шартларини бажариш бўйича даврий ҳисоботларни электрон шаклда тақдим этиб бориш учун дастурий маҳсулларни ишлаб чиқиш ва жорий этиш вазифаси юклатилган.

Бундан ташқари **2014 йил 1 октябрдан** бошлаб, Ўзбекистон Республикасининг Интерактив давлат хизматлари ягона порталида:

- молия, солиқ, статистика ва бошқа турдаги ҳисоботларни интерактив расмийлаштириш ва тақдим этиш;

- солиқ ва бошқа мажбурий тўловларни, коммунал тўловларни, лицензия ва рухсат этиш характериға эға ҳужжатлар бўйича кўриб чиқиш ва уларни олишда тўланадиган йиғимлар ва давлат божларини Интернет-банкнинг тизими орқали тўлаш;

- маълумотномалар олиш ва бошқа интерактив давлат хизматларидан фойдаланишни амалга ошириш имконини берувчи шахсий «тадбиркорлик субъектининг кабинети» ишлашини таъминлаш юклатилган. Ушбу тадбирлар натижасида тадбиркорлик субъектлари интернет орқали ҳисоб-китобларни амалга ошириши, ўзларига тегишли маълумотларни шахсий кабинетидан электрон шаклда олиш имкониятларига эға бўладилар.

Солиқ юкини камайитириш ва солиқ маъмурчилигини такомиллаштириш мақсадида, “Солиқ ва бюджет сиёсатининг 2015 йилга мўлжалланган асосий йўналишлари қабул қилинганлиги муносабати билан Ўзбекистон

Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги ЎРҚ-379-сонли қонуни ва Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2014 йил 4 декабрдаги ПҚ-2270-сонли қарорларига асосан солиқ сиёсатида туб ўзгаришлар содир бўлди. Хусусан,

- фойда солиғи ставкаси 8 фоиздан 7,5 фоизга пасайтирилиши натижасида ҳисоб-китобларга кўра хўжалик юритувчи субъектлар ихтиёрида 89,4 млрд.сўм қўшимча маблағ қолади [7];

- микрофирмалар, кичик корхоналар ҳамда фермер хўжаликлари учун солиқ юкини пасайтириш ва уларда меҳнатга ҳақ тўловини легаллаштириш мақсадида ягона ижтимоий тўлов ставкаси 25 фоиздан 15 фоизга туширилди. Натижада уларнинг ихтиёрида 440,0 млрд.сўмдан ортиқ маблағ қолдириш имконияти яратилди;

- солиқ юкини пасайтириш мақсадида қурилиш фаолияти билан шуғулланувчи кичик бизнес субъектлари учун ягона солиқ тўлови ставкаси амалдаги 6 фоиздан 5 фоизга туширилиб [7], уларнинг ихтиёрида 51,4 млрд.сўм маблағ қолдирилмоқда[11];

- ёшларни тадбиркорликка кенг жалб этишни янада рағбатлантириш мақсадида микрофирма ва кичик корхоналар томонидан касб-ҳунар коллежлари, академик лицейлари ва олий таълим муассасалари битирувчилари ҳисобига банд ходимлар ўртача йиллик сонининг белгиланганмиёри 20 фоиздан 50 фоизга оширилди. Масалан, енгил саноат соҳасида фаолият юритувчи кичик корхоналар ходимларининг чекланган сони 200 кишини ташкил этадиган бўлса, улар ишчилар сонини ушбу таълим муассасалари битирувчилари ҳисобига яна 100 тага оширган ҳолда кичик тадбиркорлик субъектлари учун белгиланган имтиёз ва кафолатлардан фойдаланиш имкониятига эга бўлдилар;

- янгидан ташкил этилган кичик тадбиркорлик субъектларини (чакана савдо ташкилотларидан ташқари) солиққа тортишда, уларга давлат рўйхатидан ўтган санадан бошлаб, 6 ойдан бир йилгача ягона солиқ тўлови ва ягона ижтимоий тўловни энг кам миқдорлари талаби татбиқ этилмайди.

Солиқ кодексининг 54-моддасига киритилган қўшимчага кўра, якка тартибдаги тадбиркорларга ҳам юридик шахслар сингари давлат солиқ хизмати органига ёзма билдириш юбориб, текширувлар натижалари бўйича қўшимча ҳисобланган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар, шунингдек молиявий санкциялар суммаларини тўлашни олти ой мобайнида тенг улушларда амалга ошириш ҳуқуқи берилди[8].

Янги рўйхатдан ўтган якка тартибдаги тадбиркорлар фаолиятини бошлаши учун қулай шарт-шароитларни яратиш ҳамда касб-ҳунар коллежлари битирувчиларини тадбиркорликка кенг жалб этишни рағбатлантириш мақсадида, Солиқ кодексининг 311 ва 375-моддаларига қўшимчалар киритилди. Унга кўра, янги рўйхатдан ўтган якка тартибдаги тадбиркорлар ва юридик шахс ташкил этмаган оилавий тадбиркорлик субъектлари томонидан суғурта бадаллари ва қатъий белгиланган солиқни тўлашни улар давлат рўйхатидан ўтказилган ойдан кейинги ойдан бошлаб (25-санага қадар) амалга оширилиши белгилаб қўйилди.

Жорий йил 1 январга қадар якка тартибдаги тадбиркорлар ойнинг қайси санасида давлат рўйхатидан ўтганидан қатъий назар (ойнинг 20-куни ёки 30-куни) шу ой учун суғурта бадали ва қатъий белгиланган солиқни тўлар эдилар. Албатта, бу жисмоний шахсларни қонуний асосда тадбиркорлик фаолиятини бошлаши учун қулай шарт-шароитларни яратади.

Солиқ кодексининг 375-моддасига киритилган яна бир муҳим янгилик касб-хунар коллежлари битирувчиларини тадбиркорлик фаолиятларини амалга ошириши учун жуда катта имкониятларни яратади. Яъни 2015 йилдан бошлаб, касб-хунар коллежлари битирувчилари коллежни тамомлагандан кейин ўн икки ой ичида якка тартибдаги тадбиркор сифатида давлат рўйхатидан ўтган тақдирда, давлат рўйхатидан ўтган санадан эътиборан қатъий белгиланган солиқни тўлашдан олти ой муддатга озод этилади. Агар касб-хунар коллежлари битирувчилари якка тартибдаги тадбиркор сифатида давлат рўйхатидан ўтган пайтдан бошлаб ўн икки ой ичида фаолиятларини тугатган тақдирда, қатъий белгиланган солиқ фаолият амалга оширилган бутун давр учун тўланади.

Тадбиркорликка қулай ишбилармонлик муҳитини шакллантириш ва солиқлар воситасида рағбатлантириш мақсадида қуйидаги таклиф ва амалий тавсияларни бериш мақсадга мувофиқ:

- ✓ микрофирма ва кичик корхоналарга янги иш ўринларини яратган ҳолда касб хунар коллежлари битирувчиларини иш билан таъминласа, меҳнат шартномаси асосида ходимларга (битирувчиларга) тўланадиган маблағларга тенг миқдорда бир йил муддатга меҳнатга ҳақ тўлаш фондидан ягона ижтимоий тўловни тўлашдан озод этиш;

- ✓ кичик бизнес субъектларига инновацион фаолиятига солиқ имтиёзлари қўламини кенгайтириш ва инновацион фаолиятга сарфланган маблағларга тенг миқдорда ягона солиқ тўлови бўйича солиқ солинадиган базани камайтириш;

- ✓ ягона солиқ тўлови, ягона ижтимоий тўлов каби солиқ ва бошқа мажбурий тўловларни ҳисоблаш ва тўлашда жорий этилган энг кам меъёрларни микрофирма ва кичик корхоналарга ҳамда фермер хўжаликларига бекор қилиш;

- ✓ таълим муассасалари битирувчилари тадбиркорлик билан шуғуллансалар, давлат рўйхатидан ўтказишда ундириладиган давлат божини тўлашдан озод қилиш;

- ✓ якка тартибдаги тадбиркорларга Фуқароларнинг бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасига суғурта бадалини ундиришда жорий йилнинг январь ойидаги энг кам иш ҳақи миқдоридан келиб чиқиб белгиланиши ва энг кам иш ҳақи миқдорининг йил давомидаги ўзгаришига қараб қайта кўриб чиқилмаслик тартибини жорий этиш.

Юқорида билдирилган фикрлар ва мулохазалар мамлакатимизда тадбиркорликка кенг эркинлик бериш, уларга янада қулай ишбилармонлик муҳитини шакллантириш, солиқ юкини камайтиришга, молиявий фаолиятини кенгайтириш, аҳоли бандлигини таъминлаш ва улар фаолиятини ривожлантиришга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Каримов И.А. 2015 йилда иқтисодиётимизда туб таркибий ўзгаришларни амалга ошириш, модернизация ва диверсификация жараёнларини изчил давом эттириш ҳисобидан хусусий мулк ва хусусий тадбиркорликка кенг йўл очиб бериш – устувор вазифамиздир. – Тошкент.: Халқ сўзи газетаси, 2015, 18 январь.
2. Ўрмонов Ж.Ж. Кичик бизнес субъектларини солиққа тортишни такомиллаштиришнинг долзарб масалалари. Монография. –Т.: Эл-Пресс. 2011. – 132 б.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2014 йил 15 апрелдаги «Тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш ва давлат хизматларини кўрсатиш билан боғлиқ тартиботларни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-2164-сонли қарори.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2014 йил 4 декабрдаги “Ўзбекистон Республикасининг 2015 йилги асосий макроиқтисодий кўрсаткичлари прогнози ва Давлат бюджети параметрлари тўғрисида”ги ПҚ-2270-сонли қарори.
5. Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 4 декабрдаги "Солиқ ва бюджет сиёсатининг 2015 йилга мўлжалланган асосий йўналишлари қабул қилинганлиги муносабати билан Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги ЎРҚ-379 сонли қонуни.
6. Гадоев Э.Ф, Кузиева Н.Р, Ашурова Н.Б, Ўрмонов Ж.Ж. Юридик шахсларни солиққа тортиш. Дарслик. –Т.: IQTISOD-MOLIYA. 2013. – 592 б.
7. 2012 йил 16 июлдаги “Статистик, солиқ, молиявий ҳисоботларни, лицензияланадиган фаолият турларини ва рухсат бериш тартиб-таомилларини тубдан қисқартириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4453-сонли Фармони
8. Каримов И.А. 2014-йил юқори ўсиш суръатлари билан ривожланиш, барча мавжуд имкониятларни сафарбар этиш, ўзини оқлаган ислохотлар стратегиясини изчил давом эттириш йили бўлади.-Т.:Ўзбекистон, 2014.-36 б.
9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2014 йил 7 апрелдаги “Ўзбекистон Республикасида инвестиция иқлими ва ишбилармонлик муҳитини янада такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-4609-сонли фармони.
10. <http://www.soliq.uz> -Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси расмий сайти.